

Sám jste se odhodlal k podobnému činu několik měsíců po Janu Palachovi. Kdy jste o něm začal poprvé uvažovat?

Po invazi zůstal v lidech pocit, že sami nedokážou ovlivnit chod událostí. Člověk se cítil bezmocný, když viděl, jaké se dějí špatnosti, a on tomu nedokáže zabránit. Panovalo všeobecné rozhořčení. Měl jsem zkrátka pocit, že musím vyjádřit, co cítím, ale zároveň si nesmím dělat iluze, že bych tím něco ovlivnil. Chtěl jsem jen dát najevo svou roztrpčenost. Palachův čin mě ovlivnil, i když ne okamžitě.

Takže jste svým činem nemířil přímo na lotyšskou nebo na československou veřejnost?

Ne, byl to můj osobní protest, kterým jsem nechtěl nic rozpoutávat. Můj čin pramenil z absolutní hořkosti. Přestal jsem věřit, že se komunismus může zhroutit tak, jak se to později stalo. Vypadalo to, že tohle zlo tu zůstane navždy.

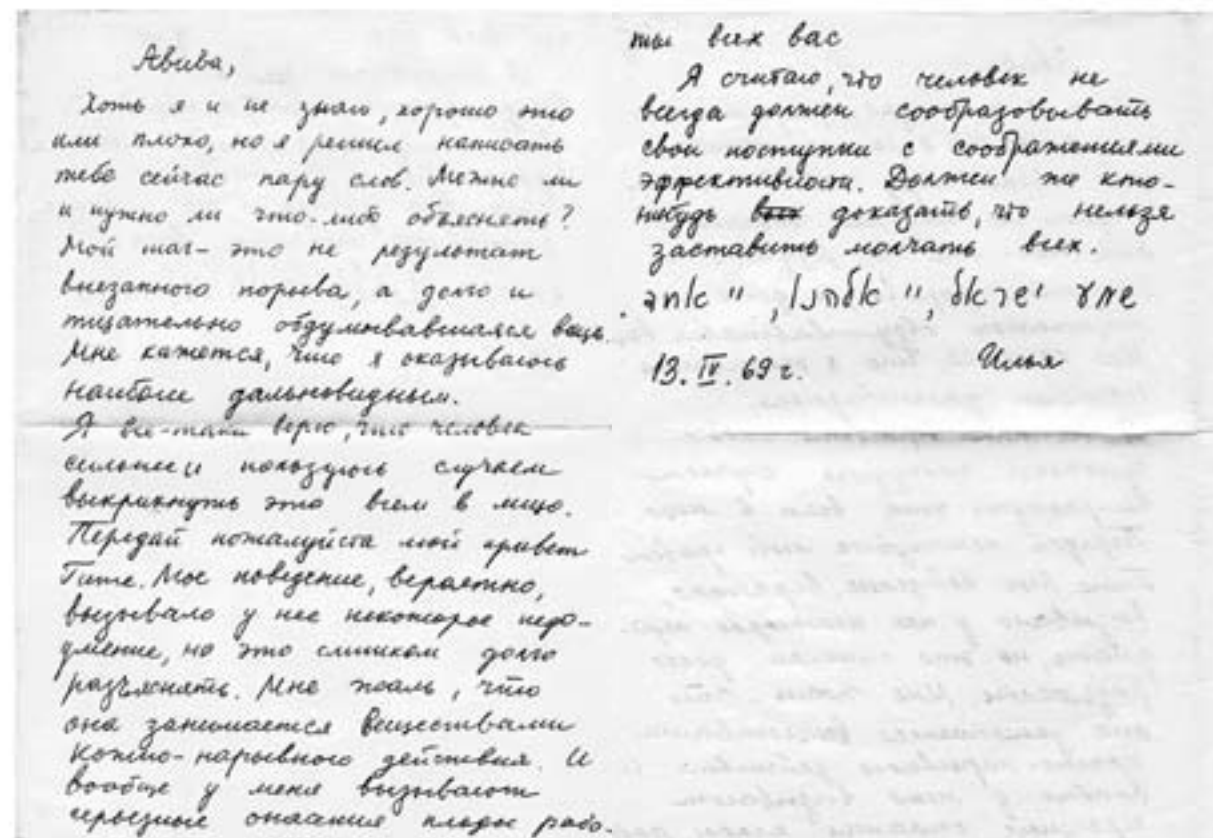
Později jsem se snažil vysvětlit faktory, které ve mně dohromady vytvořily takový výbušný potenciál. Nebylo to okamžité a nějakou dobu to trvalo. Nutno říci, že režim a sovětské zřízení obecně vyvolávaly strach, obrovský strach. Nemluvě o starší generaci, která zažila a přežila roky stalinského teroru. Tu strach zpravidla paralyzoval na celý život. Dokonce i když přišel po mírnějším Chruščovově režimu režim Brežněvův, kdy se opět situace zhoršila, ani v nejmenším nedosahoval stalinské úrovně. Přesto tento strach přežíval. Mladší generace, k níž jsem patřil i já, ho pociťovala mnohem méně, protože my jsme to nezažili na vlastní kůži. Postupně jsme to začínali chápat, ale bylo to spíše racionální porozumění než intenzivní pocit v kostech, v žilách. Nicméně přesto byl strach postavit se proti moci obrovský a opozice existovala jen mlčky. A jak už jsem řekl, všechno to vedlo k tomu, že jsem se chtěl za každou cenu vyjádřit k nastalé situaci. A tenkrát se mi jako nejpronikavější způsob jevil protest Jana Palacha a pro něj jsem se nakonec rozhodl.

Proč jste si vybral právě datum 13. dubna?

Já si předem přesné datum neurčil. Udělal jsem to poté, co jsem našel určité řešení a získal pocit, že to, co chci udělat, je správné. Pak jsem ještě musel přichystat pár věcí, a když jsem s nimi skončil, byl jsem připravený.

Radil jste se o svém činu s někým blízkým? Zmínil jste se o něm někomu?

Ne, samozřejmě že ne. Tím bych to všechno mnohem víc zkomplikoval. Postavil bych toho člověka před obrovské dilema, a to jsem nechtěl. Navíc bych do té věci zatáhl někoho dalšího, což neprávem potkalo profesora Borise Plotkina. Nic o mém činu nevěděl a nijak mě v tomto smyslu neovlivňoval, přesto měl potíže. Režimní představitelé tvrdili, že mě nedokázal správně vychovat, a přišel kvůli tomu o místo na univerzitě.

Dopis Elijahu Ripse přátelům na rozloučenou, který zabavila KGB.
Lotyšský státní archiv

Napsal jste dopis rodičům nebo otevřený dopis veřejnosti?

Napsal jsem několika přátelům, abych je o svém rozhodnutí informoval, a přidal jsem k tomu pár slov. Od přátel v Lotyšsku jsem se dozvěděl, že ten dopis leží v nedávno otevřených archivech tajné policie v Rize.

Jak jste se připravoval na svůj čin?

Potřeboval jsem jenom benzin a plakát, na který jsem den nebo dva před svým protestem napsal heslo.

Co jste napsal na transparent?

Na transparentu bylo napsáno: „Protestuji proti okupaci Československa.“ Nepředpokládal jsem, že bych mohl dosáhnout nějakého politického cíle nebo že by to mělo nějaký vliv, protože já jsem tenkrát považoval komunistickou moc za nepřemožitelnou, zejména kvůli její brutalitě, která jí dávala neomezenou sílu. Byl to prostě způsob, jak vyjádřit to, co jsem si myslel,

Protestují proti okupaci Československa. Plakát Elijahu Ripse zabavený KGB po protestu. Lotyšský státní archiv

zvláště v perspektivě té dlouhé doby, kdy jsem nemohl nic říci. Měsíce jsem trpěl se zacpanou pusou a teď konečně mohu říci, co si myslím. Mohu vyjádřit svůj protest.

Můžete popsat události z 13. dubna 1969?

Nejprve jsem se musel prakticky připravit, sehnat některé věci. Bunda, benzin, napsat transparent a zvolit místo. Vhodný se mi zdál Památník svobody, protože je to hlavní symbol Rigy. Několik dní mi tedy zabrala příprava, řešení technických detailů.

Někdy ráno jsem dokončil přípravy a vzal jsem si věci, které jsem potřeboval. Oblékl jsem si bundu, zabalil láhev s benzinem, zápalky, transparent už jsem měl hotový (stočil jsem ho do novin, abych ho donesl na místo bez povšimnutí) a zamířil k náměstí Svobody v centru Rigy, které vzniklo v časech, kdy bylo Lotyšsko nezávislé. Pamatuji si, jak jsem tam přišel. Stály přede mnou dva úkoly. Musel jsem rozbalit transparent a rozložit ho vedle sebe a potom zapálit sirku. Velmi dobře si vzpomínám, že bylo mnohem obtížnější rozbalit transparent. Stálo mě to obrovské úsilí, protože jsem si uvědomoval, že je to nezvratné gesto. Do této doby jsem ještě mohl všechno

nenápadně sbalit a odejít jakoby nic. Ale ve chvíli, kdy vystavím transparent, se postavím moci. Moc bude na jedné straně a já jako její protivník na druhé. To je nezvratné a veškerý dosavadní život se tím škrtá.

Kousek od památníku jsem se polil benzinem, vybalil jsem transparent, položil ho na zem a zapálil se. Okamžik, kdy už není cesty zpět, nastal, když jsem roztáhl transparent. Byla to nejkritičtější fáze mého protestu.

Křičel jste nějaká hesla?

Ne, to by nemělo valný smysl. Nacházel jsem se v centru Rigy, blízko památníku, kolem procházela spousta lidí.

Jaká byla reakce kolemjdoucích?

Oheň vzplál. Náhodou šli právě okolo nějací lidé, pravděpodobně námořníci, kteří mě rychle uhasili, takže jsem měl jen lehké popáleniny na krku a na ruku. Shromáždila se kolem mě poměrně velká skupina lidí a musím říct, že se nechovali příliš vstřícně.

Slyšel jsem nepřátelské výkřiky. Lidé proti mně otevřeně vystupovali a vyjadřovali sympatie okupaci Československa. Předpokládám, že tam byli i lidé jiného názoru, ale ti se báli promluvit, a tak mlčeli. V každém případě z davu poměrně rychle vystoupil člověk v civilu, ukázal mi osvědčení pracovníka KGB a zatkl mě. Vedl mě na MOOP [Ministerstvo ochrany veřejného pořádku], které stálo nedaleko. Pak mě odvedli do „Rohového domu“, sídla KGB, kde jsem strávil několik hodin. Začali se tam scházet nějací důstojníci. Krátce mě vyslyšali a poté, podle rutinního postupu pro sebevrahy, mě poslali do psychiatrického ústavu, kde jsem strávil první noc v zamčeném pokoji.

Kolik tam bylo lidí?

Byl to středně velký pokoj, tak pět šest lidí, už si přesně nepamatuji. Na uzavřeném pokoji leží velmi nemocní lidé. S některými se hovořit dalo, ale s jinými to bylo naprosto nemožné.

Musím zmínit chování personálu. Když mě tam přivezli, jeden člověk – vrátný – mi umožnil, abych si zatelefonoval, což bylo proti všem předpisům. Pak jsem se dozvěděl, že ho za to vyhodili. Ale on tím ušetřil spoustu nepříjemných chvil mým blízkým. Zavolał jsem rodičům a řekl jim, že jsem naživu. Jinak by o mně neměli žádné zprávy. Jednoduše bych zmizel. Později jsem si tu situaci nejednou připomínal; okamžik, kdy lidé, dokonce i když riskují, konají dobré skutky. Chci to tu připomenout a říci, že k podobným věcem docházelo neustále. Také další personál se ke mně choval mile. Vzpomínám si, že některé můj příjezd velmi rozrušil, a slyšel jsem, že o mně hovoří jako o člověku, který zopakoval čin Jana Palacha. Ráno jsem se probudil a objevil jsem pod polštářem bonbon; a ne jen tak ledajaký, ale ten nejluxusnější, který se dal v té době koupit.